

ЗМІСТ

	стор.
Передмова.....	4
Розділ 1. Земельні ресурси України та їх сучасний стан в пореформений період.	
1.1. Характеристика земельних ресурсів та земельного фонду України.....	7
1.2. Ґрунти та їх сучасний стан.....	17
Розділ 2. Теоретико-методологічні підходи до проведення районування України.	
2.1. Історичні передумови виникнення природно-сільськогосподарського районування України.....	24
2.2. Нормативно-правове забезпечення проведення районування в Україні.....	28
2.3. Інформаційне забезпечення проведення районування.....	34
Розділ 3. Формування структури та ієрархічних елементів природно-сільськогосподарського районування в межах України.	
3.1. Побудова природно-сільськогосподарського районування...35	
3.2. Послідовність здійснення природно-сільськогосподарського районування.....	36
3.3. Показники еколого-господарської характеристики природно-сільськогосподарських зон і гірських областей.....	38
3.4. Схема поділу території України на природно-сільськогосподарські зони і гірські області.....	39
3.5. Схема поділу території України на природно-сільськогосподарські провінції.....	63
3.6. Схема поділу території України на природно-сільськогосподарські округи.....	96
3.7. Схема поділу території України на природно-сільськогосподарські райони.....	140
Довідник до карти природно-сільськогосподарських районів на обласному рівні.....	142
Бібліографічний список.....	253

Передмова

Україна має величезні земельні ресурси. Її територія простягається із заходу на схід понад 1300 км, а з півночі на південь - близько 900 км. За площею (60,4млн га) вона є однією з найбільших (другою після Росії) країн Європи, за якісним складом та біопродуктивністю ґрунтів - однією з найбагатших держав світу. В ній сконцентровано 6,7% світових запасів чорноземів. У ґрунтовому покриві переважають чорноземи і лучно-чорноземні ґрунти, антропогенно непорушені відміни яких характеризуються високою родючістю. Близькі до них за рівнем родючості опідзолені (темно-сірі опідзолені та чорноземи опідзолені) ґрунти.

На сучасному етапі можна вважати загальноновизнаним серед науковців (а також серед переважної частини досвідчених практиків сільськогосподарського виробництва) погляд про необхідність кардинальної зміни підходів до використання земельного фонду. Помилкові тенденції, які панували впродовж існування командно-волевих методів керівництва сільським господарством і полягали в намаганні постійно збільшувати питому вагу ріллі у складі земельних угідь, призвели до незбалансованого навантаження на природні ландшафти й до значного техногенного ураження ґрунтового покриву, яке в межах України простежується дуже чітко. Нехтування об'єктивними законами агроекології спричинило розвиток деградаційних процесів, особливо ерозійних. Згадані помилкові тенденції проявилися також у безпідставному залученні до сільськогосподарського виробництва малородючих ґрунтів, використання яких у складі орних земель економічно збиткове.

Для врахування територіальних відмінностей природних та економічних умов України розробляють природно-сільськогосподарське районування. Воно являє собою науково обґрунтовану систему поділу території, що враховує розподіл природних ресурсів, а також особливості їхнього сільськогосподарського використання. Районування - це своєрідна база територіального обліку природних умов і ресурсів, кількості, якісного

стану й виробничій спроможності земель у системі таксономічних одиниць. Воно є природно-історичною основою для розміщення сільськогосподарського виробництва, оцінки земель, розробки схем використання земельних ресурсів, схем і проектів землеустрою, систем ведення сільського господарства й землеробства та ін.

Природно-сільськогосподарське районування відображає необхідність першочергового використання земельних ресурсів в інтересах сільського господарства. Воно побудоване на агробіоекологічній основі, що зумовлено особливостями сільськогосподарського виробництва, сутність якого полягає в утилізації сонячної енергії рослинними організмами. Природно-сільськогосподарське районування, виходячи з його агроекологічної основи, розкриває природний біокліматичний потенціал окремих територій.

Беручи до уваги природні умови і ресурси, вказане районування задовольняє й вимоги управління сільськогосподарським виробництвом на наукових засадах. У зв'язку з цим воно передбачає у зв'язку меж природних виділів території з адміністративними межами, а також групування адміністративних утворень і господарств з урахуванням природних умов.

Відповідно до статті 179 Земельного кодексу України природно-сільськогосподарське районування є основою для оцінки земель і розроблення землевпорядної документації щодо використання та охорони земель. Згідно зі статтею 26 Закону України "Про охорону земель" природно-сільськогосподарське районування земель є основою для поділу земель за цільовим призначенням з урахуванням природних умов, агробіологічних вимог сільськогосподарських культур, розвитку господарської діяльності та пріоритету вимог екологічної безпеки, встановлення вимог щодо раціонального використання земель відповідно до району (зони), визначення територій, що потребують особливого захисту від антропогенного впливу, встановлення в межах окремих зон необхідних видів екологічних обмежень у використанні земель з урахуванням

геоморфологічних, природно-кліматичних, ґрунтових, ерозійних та інших особливостей територій. Воно також є інформаційною базою державного земельного кадастру та основою для розробки схем землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень, систем ведення сільського господарства і проектів землеустрою.

Нині виникла необхідність уточнення попередньої схеми природно-сільськогосподарського районування [13], що зумовлено, передусім, змінами, які відбулися за час земельної реформи. Зокрема, при здійсненні в минулому природно-сільськогосподарського районування враховувалися лише землі сільськогосподарського використання [9, 10, 14]. Крім того, ці зміни пов'язані з роздержавленням та приватизацією земель колишніх сільськогосподарських підприємств та утворенням замість них здебільшого кількох агроформувань. У результаті змінилися межі колишніх господарств, по яких свого часу були проведені межі природно-сільськогосподарських районів.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо здійснення природно-сільськогосподарського районування (зонування) земель [6] вивчено природні умови, територіально-господарські особливості структури земельного фонду і стан ґрунтового покриву нашої держави та інші показники. За результатами досліджень науково обґрунтовано природно-сільськогосподарське районування України, розроблено принципи і систему районування, а також схему природно-сільськогосподарського районування України з виокремленням зон, гірських областей, провінцій та округів із відповідною їхньою еколого-господарською характеристикою.

Розділ 1. Земельні ресурси України та їх сучасний стан в пореформений період.

1.1. Характеристика земельних ресурсів та земельного фонду України.

На сьогодні універсальність земельних ресурсів є беззаперечною. Вони необхідні для багатьох видів суспільної діяльності. Для таких галузей господарства як промисловість, будівництво, сухопутний транспорт тощо земля є територіальним ресурсом, на якому розміщуються виробничі об'єкти, інженерні споруди, комунікації. Але особливу роль земельні ресурси грають у сільському та лісовому господарстві. Тут земля одночасно виступає і територіальним ресурсом, і засобом виробництва.

Земельні ресурси - сукупний природний ресурс поверхні суші як просторового базису розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві.

У порівнянні з іншими видами природних ресурсів, земельні мають низку особливостей:

- вони не можуть переміщуватися в просторі та не можуть замінюватися іншими ресурсами;
- хоча це і багатоцільовий ресурс, але кожна окрема ділянка може бути використана лише для однієї мети – під рілля, пасовище, сад, кар'єр, промислову чи житлову забудову тощо;
- земельні ресурси є вичерпними, тому що площа їх обмежена розмірами суходолу Землі, держав чи конкретних господарств;
- хоча земельні ресурси і відносяться до категорії відновних, але таке відновлення вимагає тривалого часу.

Всі землі України незалежно від їх цільового призначення, господарського використання і особливостей правового режиму відносяться до земельних ресурсів і складають єдиний ***земельний фонд*** держави.

Існуюча класифікація земель в Україні передбачає їх розподіл за найбільш характерними ознаками. За земельним законодавством України такою ознакою є цільове призначення земель.

Під **цільовим призначенням земель** слід розуміти їх нормативне цільове використання, тобто встановлений у нормативному порядку правовий режим використання земель, або їх правовий статус, залежно від видів діяльності суб'єктів права власності на землю та права користування землею або суспільних інтересів.

За цільовим призначенням землі України поділяються на *дев'ять категорій*:

- землі сільськогосподарського призначення;
- землі житлової та громадської забудови;
- землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення;
- землі оздоровчого призначення;
- землі рекреаційного призначення;
- землі історико-культурного призначення;
- землі лісового фонду;
- землі водного фонду;
- землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення [7].

Земельні ділянки кожної категорії земель, які не надані у власність або користування громадян чи юридичних осіб, можуть перебувати у запасі.

Сучасне розуміння поняття «земельного фонду» включає усі землі, що знаходяться в межах території України в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами.

На сьогодні земельний фонд становить 60,4 млн га (60354,8 тис га) або 5,7 % території Європи. Сільськогосподарська освоєність земель перевищує екологічно обґрунтовані межі.